

**INSON QOMATINING TURLI RAKURS VA HOLATLARDA MAVZULI QALAMCHIZGILARI
(MEHNAT JARAYONI, SPORT MUSOBAQALARI VA SUYANIB TURGAN) CHIZISH ORQALI
INSON TANA A'ZOLARI NISBATLARINI CHIZIQLI KONSTRUKTIV O'RGANISH**

Qo`qon davlat pedagogika instituti o`qituvchilari

I.Mamatov

Annotatsiya

Ushbu maqolada tasvirlashning qonun qoidalari tasvirlash metodikasi buyumlar shaklu shamoyilining o`xshashligini e`tiborga olgan holda bajarilgan bo`lsa, endi bu qalamtasviri ilmiy asoslangan, anatomiya qonunlarini chukur o`rganish, perspektiva qoidalariga to`la to`kis hisobga olib aks ettirgan holda tasvirlash metodlari rivojlangan davr bo`ldi. Yuqorida ta`kidlanganidek uygonish davri rassomlari rasm chizish metodikasiga katta xissa qo`shdilar va qalamtasvirni fan sifatida rivojlanishiga asos solinganligi haqida ma`lumotlar berilgan.

Kalit so`zlar: Qalamtasvir mashg'ulotlari, tasvir chizishning asosiy qoidalari, perspektiv qisqarish.

**ЛИНЕЙНО-КОНСТРУКТИВНОЕ ИЗУЧЕНИЕ ПРОПОРЦИЙ ЧАСТЕЙ ТЕЛА ЧЕЛОВЕКА ПУТЕМ
ВЫПОЛНЕНИЯ ТЕМАТИЧЕСКИХ КАРАНДАШНЫХ РИСУНКОВ ФИГУРЫ ЧЕЛОВЕКА В
РАЗЛИЧНЫХ РАКУРСАХ И СИТУАЦИЯХ (ТРУДОВОЙ ПРОЦЕСС, СПОРТИВНЫЕ
СОРЕВНОВАНИЯ И ТЯГА)**

И. Маматов,

Преподаватели Коканского государственного педагогического института

А. Абдуллаев

Преподаватели Коканского государственного педагогического института

Аннотация

В этой статье правила закона изображения, если способ изображения выполнялся с учетом сходства формы предметов, то теперь этот карандашный рисунок основан на науке, глубоком изучении законов анатомии, и полный перспективных правил. Это был период, когда методы были разработаны. Как уже говорилось выше, большой вклад в метод рисования внесли художники эпохи Возрождения, даны сведения о развитии карандашного рисунка как науки.

Ключевые слова: Уроки рисования, основные правила рисования, редуция перспективы.

**LINEAR CONSTRUCTIVE STUDY OF THE PROPORTIONS OF HUMAN BODY PARTS BY DRAWING
THEMATIC PENCIL DRAWINGS OF THE HUMAN FIGURE IN DIFFERENT ANGLES AND
SITUATIONS (LABOR PROCESS, SPORTS COMPETITIONS AND LEANING)**

I.Mamatov,

Teachers of the Kokan State Pedagogical Institute

A.Abdullayev

Teachers of the Kokan State Pedagogical Institute

Annotasion

In this article, the rules of the law of depiction, while the method of depiction was performed taking into account the similarity of the shape of the objects, now this pencil drawing is based on science, a deep study of the laws of anatomy, and full of perspective rules. It was a period when the methods were developed. As mentioned above, the artists of the renaissance period made a great contribution to the method of drawing, and information was given about the development of pencil drawing as a science.

Key words: Drawing lessons, basic rules of drawing, perspective reduction.

Qalamtasvir mashg'ulotlarining amaliy jihatlarini o'rgatish bilan bir qatorda, uning nazariy asoslari ham puxta o'qitilishi katta ahamiyatga ega. Shuning uchun qalamtasvir mashg'ulotlari qator aniq predmetlar asosida olib boriladi. Ulardan asosiysi - perspektiva va plastik anatomiyadir. Bularsiz talaba eng oddiy vazifani ham to'g'ri bajarishi mushkul. Perspektiva qonuniyatlarini bilmay turib, u buyumning fazoviy holatini aniq topa olmaydi yoki odam plastik anatomiyasi borasida aniq bilimga ega bo'lmasdan, inson qomati va portretini chiza olmaydi. Yorug' va soya qonuniyatini yaxshi tushunib yetmagan talaba tasvirlanayotgan buyum tusi, hajmi va materiallik xususiyatlarini aniq tasvirlashning uddasidan chiqa olmaydi.

Buyumlarni tasvirlash san'ati, boshqa aniq fanlar kabi, fikrlab chizilayotgan narsani chuqur tahlil etib, uni so'z orqali emas, turli tasvirlash vositalari bilan, obrazli qilib yaratishni taqozo etadi.

Tasviriy san'at ustasi va rus pedagoglaridan biri P.Chistyakov aytganidek, tasvirlash - fikrlash demakdir. U shogirdlariga doimo bunday deb ta'kidlagan: «Hech qachon fikrlamay rasm chizmang, har doim oldingizga maqsad qo'ygan holda gapirib tasvirlang, bu yerdan-bu yergacha».

Tasviriy san'at, xususan, o'quv qalamtasviri qonun-qoidalari tabiat qonunlaridan kelib chiqadi. Tabiat qonunlari tasviriy san'atga ta'sir etib, uning rivojlanishida katta ahamiyat kasb etadi. Tasvirlash qonunlari talabning qalamtasvir bilimini oshiradi va malakasini shakllantiradi, ijodiy qobiliyatini o'stiradi hamda uni bo'lajak pedagogik faoliyatga puxta tayyorlaydi.

Buyumlarni o'ziga qarab, naturadan tasvirlash mashqlari tasviriy san'atning asosi hisoblanib, u talabadan yuqorida bayon etilgan qonun-qoidalar asosida ish yuritishni talab etadi. Shu bois, talaba o'qishning dastlabki bosqichidanoq rasm chizishning asosiy qonunlarini to'la-to'kis egallashi hamda o'tmishdagi buyuk rassomlarning ijodini va tasvir texnikasini chuqur o'rganishi lozim.

Tasviriy san'at borliqdagi voqea-hodisalar hamda buyumlarning nafaqat tashqi shaklini chizishni, balki ushbu narsa va buyumlarning ichki mohiyatini chuqur tahlil etishni taqozo etadi. Bu borada buyuk fransuz rassomi va me'mori Le Korbyuze shunday degan edi: «Tasvirlash jarayonida buyumlarning qanday dunyoga kelishini, ularning qanday rivojlanishini, o'sishini, gullab-yashnashini ko'rasan. Bu borliqni kuzatish, avvalo, buyumlarning «ichki» dunyosini, so'ngra «tashqarisini» o'rganish natijasida amalga oshiriladi.... Buyumning haqiqiy go'zalligini, avvalo, tashqarisiga e'tibor berib, so'ngra chizish davomida idrok etamiz. Tasvirlash -kuzatish, yaratish, ixtiro qilish demakdir»².

Tasvirlanayotgan buyum shakli qanchalik murakkab bo'lsa, chizuvchi uni shunchalik ko'p o'rganishi va tahlil etishi kerak. Qalamtasvirda ilmiy yondoshish, ayniqsa, buyumning chiziqli konstruktiv tuzilishi va perspektiv holatini aniqlashda katta ahamiyat kasb etadi.

Qalamtasvirda yetuk malakaga erishish ko'p jihatdan narsani o'ziga qarab tasvirlashga bog'liq. Narsani o'ziga qarab tasvirlash mahorat maktabini o'tamasdan badiiy rivojlanish pillapoyalaridan yuqoriga chiqish mumkin emas. Bir necha yetuk shogirdlar tarbiyalagan rus rassomi va murabbiyi P.P.Chistyakov aytganidek, *talaba, avvalo, chizilayotgan buyumni sinchiklab kuzatishi zarur*, so'ngra u naturani o'ziga "bo'ysundirishi" kerak. Rassom qanday yetuklikka erishmasin, u narsani o'ziga qarab tasvirlashdan voz kechmasligi lozim.

Boshqacha qilib aytganda, rassomning hayoli uni o'rab turgan borliq bilan har doim bog'liq bo'lishi lozim. Ijodkor-rassom biron-bir san'at asari ustida ijod qilishidan oldin, eng avvalo, kuzatib, eslab qolgan borliq obrazlarini xayolan tiklab, tahlil qiladi, so'ngra ularni juda ko'p marta amaliy mashqlar bajarish orqali olgan bilim va tajribalari asosida tasvirlaydi.

O'quv qalamtasvirini ilmiy jihatdan tahlil etish natijasida uning bir necha mustaqil asosiy fanlar bilan bevosita chambarchas bog'liqligini kuzatishimiz mumkin:

- I. Perspektiva - buyumning fazoviy holatini tekislikda to'g'ri tasvirlash metodlarini ochib beruvchi fan.
- II. Plastik anatomiya - inson va hayvonlar tanasining tuzilishi haqidagi fan.

III. Fizika - buyumlarda yorug' va soyalarining taqsimlanishi borasidagi fan.

Ushbu fanlarni har bir talaba umuta'lim maktabida, so'ngra badiiy o'quv yurtida chuqur o'zlashtirgan bo'lishi hamda ularni tasviriy faoliyatda keng qo'llay olishi zarur.

Yuqorida bayon etilganidek, Uyg'onish davri rassomlari o'zlarining mashhur san'at asarlarida sanab o'tilgan fanlardan unumli foydalanganlar. Buyumlarni haqqoniy tasvirlashda ushbu aniq fanlarning ahamiyati nihoyatda katta. Biron-bir mashhur san'at asari yoki, unda perspektiva qonuniyatlariga amal qilinmagan bo'lsin. O'ziga qarab chizilgan suratni rassom qanday holatda (ro'paradan, yonidan, o'tirib, yoki tik turib) bajarganini aniq aytib berish mumkin. O'tmishda yashab ijod etgan buyuk rassomlar ham, hozirgi zamonaviy rassomlar ham perspektivani birinchi o'ringa qo'yadilar. Tasviriy san'at fazoviy tasavvurimiz perspektiva qonuniga to'la amal qilishini talab etadi. Buyumning fazoviy holatini to'g'ri tasvirlash uchun, perspektiva qonunlariga rioya qilishimiz shart. Mashhur rassomning ijodi shundan dalolat beradiki, borliqni haqqoniy tasvirlash uchun tasviriy san'at qonun-qoidalariga rioya qilish g'oyat muhim. Leonardo da Vinchi o'zining «Rangtasvir qonuniyatlari» nomli asarida shunday degan edi: «O'quvchi, avvalambor, perspektiva qonunlarini puxta bilishi lozim, so'ngra narsaning o'lchamlarini o'zlashtirishi kerak».

Buyumlarning konstruktiv tuzilishini hamda ularning turli vaziyatlardagi perspektiv qisqarishlarini to'g'ri tasvirlash talabdan tinmay amaliy mashqlar bajarishni talab etadi. Mashhur rassom murabbiylar, ijodiy faoliyati bilan bir qatorda, ko'plab maxsus metodik yo'llanmalar ishlab chiqqanlar. Jumladan, XIX asrning birinchi yarmida ijod etgan rus pedagoglaridan A.P.Sapojnikov buyumlarni tasvirlashda sinch (karkas) usulini joriy etdi. Gipsdan ishlangan geometrik shakllarni tasvirlashda u ma'lum shaklning yoniga shu shaklning simdan ishlangan nusxasini qo'yib, yosh rassomlarning chiziqli konstruktiv tuzilish, perspektiva qonun-qoidalarini osonlikcha o'rganishlariga yordam bergan. Sinch usuli yordamida tasvirlash turli geometrik hamda boshqa shakllarning (kub; silindr, konus, prizma va hokozo..) buyum tekisligidagi tayanch nuqtalarini, perspektiva asoslarini hamda fazoviy holatlarini aniqlashda katta ahamiyatga ega.

Tasvir chizishning asosiy qoidalaridan biri perspektivadir. Narsaning ko'zatuvchidan uzoqlashgan sari kichrayib ko'rinishi perspektiva hodisasi deyiladi. Masalan, tekis yo'lning o'rtasiga turib kuzatsak, yo'lning oxiri bir nuqtaga tutashgandek qisqarib ko'rinadi. Tabiatdagi hamma narsa, gorizont chizig'idagi kuzatish nuqtasi, ya'ni ko'zimizga teng bo'lgan nuqtaga qarab qisqarib boradi.

Har bir narsa boshqa narsadan uzoqda turgan bo'lsa, ko'zimizga kichraib ko'rinadi, tog'lar ham xiralashib ko'rinadi. Unga tushayotgan yorug'lik va soyalar ham yaxlit ko'rinishga ega bo'lib, birinchi plandagi narsalardan farq qladi. Har qanday narsani qog'ozga tasvirlash uchun, uning joylashishiga

nisbatan ufq chiziqi topib olinadi. Bu chiziq yuqoriga aytganimizdek ko'zimiz balandligiga teng masofadir.

Natyrani tasvirlashda perspektiva qonunlaridan to'g'ri foydalanish muhim shartlaridan biri bo'lib, tasvirning haqqoniy chiqishini ta'minlaydi. Narsaning tasvirini gorizontal sathiga va vertikal kartina sirtiga nisbatan holati perspektiva ko'rinishiga muvofiq topiladi. Rasm chizishda havo perspektivasiga ham ahamiyat berishimiz zarur. Yaqindagi buyum uzoqroqdagisidan tusi, rangi, och - to'qligidan ajralib turadi.

Soya - yorug'likning tasvir tarxiga muvofiq ravishda o'xshatib aks ettirish, ular o'rnini to'g'ri topishga ham bog'liqdir.

Natyrani tasvirlash manzara tasviriga nisbatan perspektiva qoidalarini qo'llash murakkabroq. Chunki buyumlar orasidagi masofa qisqaroq bo'lgani uchun uni diqqat bilan kuzatish orqali aniqlanadi.

Tasvir chizishda o'rtacha yumshoqlikdagi TM; M; "2M" rusumli qalamlar, pastel, saus, sangina, pista ko'mirlardan foydalaniladi. Bularning orasida eng ko'p ishlatiladiganini alohida ishga hozirlash kerak. Ularning uchini o'tkir tig' bilan jami bo'lib 30mm, shunda uning grafit qismi 10 mm qilib chiqariladi. Yordamchi chiziqlarni chizishda qalamning yon qismi bilan chiziladi. Shunda yordamchi chiziqlar oq yumshoq o'chirg'ich bilan oson ketadi. Agar qalamning uchi bilan chizilsa, qog'oz yuzidagi chiziqlar o'chmay qoladi.

Inson qomati plastikasini mukammal o'rganishda inson qo'li va oyoqlarini chizishni o'rganish juda muhimdir. Ko'p yillik ish tajribasi shuni ko'rsatadiki, talabalar inson qo'lini va oyog'ini chizishda ancha qiynaladilar. Shu sababli badiiy ta'lim tizimidagi o'quv yurtlarida gipsdan yasalgan qo'l va oyoqning tasvirini ishlash o'quv dasturlariga kiritilgan.

Turli davr rassomlari qo'l panjalari tasviriga katta e'tiborni qaratgan. Bu bilan ular insonning fizik va emastional holatini ochib berishga erishdilar.

Qo'l panjalari rasmini chizishda har bir kishi uchun alohida o'ziga xos ko'rishga ega ekanligini hisobga olish zarur.

Portretni qo'llari bilan ishlash insonning ijtimoiy holati, yoshi va emotsional xususiyatlarini anglashga yordam beradi. biz yuqorida ta'kidlaganimizdek insonni qo'llari bilan tasvirlashning o'ziga xos plastik xususiyatlarga ega.

Portret chizishda doimo umumiylikdan hususiylikka qarab borish prinsipiga rioya qilish zarur. Rasm chizishda talaba eng asosiy ikki xususiyatni esdan chiqarmasligi zarur. Bulardan birinchisi umumiylikdan hususiylikka, ya'ni detalga o'tish prinsipidir.

Unda chiziladigan naturani eng avvalo detallarsiz, umumiy shakli to'liq olinib, so'ngra mayda elementlarini ishlashga o'tiladi. Ikkinchi prinsipimiz bu hususiyatlikdan, ya'ni detallar ishlovidan so'ng

umumiylikka qaytishdir. Umumiylikda detallar ishlashga o'tilganda har bir bo'lak alohida ishlanadi va yaxlitlanadi.

Ish jarayonida detallar ishloviga e'tibor berilib, yaxlitlikni unutmash lozim. Bu prinsipning muhim tomoni ham shundaki, detallarning har biri boshqasiga solishtiriladi, soya- yorug'liklar nisbatlari tekshirilib, hisobga olinadi. Bu tasvirlanayotgan naturaning har bir detali qo'silib, yaxlitlikka o'tishga xizmat qiladi.

O'qituvchi qalam tasvirni vaqtidan oldin detallashtirishdan saqlab qolish uchun o'qituvchilarni ishini kuzatish berishi shart;

Shu bilan shaklining katta qismlarini chizish kerakligidan ularning diqqatlari chalg'ishidan saqlaydi.

Adabiyotlar

1. Prozorova M. N. et al. University graduate career potential in digital transformation period: Features and problems of formation //Linguistics and Culture Review. – 2021. – T. 5. – №. S3. – C. 1574-1585.
2. Qosimova N. et al. 5 YOSHGACHA BO'LGAN BOLALARNI RASM CHIZISHGA O'RGATISH METODIKASI //Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar: Nazariya va amaliyot. – 2022. – T. 1. – №. 19. – C. 14-17.
3. Ortiqboy S. S., Makhsudali J. A Desire Sung in a Pattern //CENTRAL ASIAN JOURNAL OF ARTS AND DESIGN. – 2022. – T. 3. – №. 5. – C. 6-9.
4. Mamadjananovich B. B. et al. IT is Necessary to Feed the World with Beauty! //International Journal on Integrated Education. – T. 3. – №. 8. – C. 215-217.
5. Khaydarovich A. A. et al. Colors in Descriptive Art //International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development. – 2020. – T. 2. – №. 12. – C. 20-22.
6. Sattorova S. O. PATTERN SUNG ON THE CARPET //Экономика и социум. – 2021. – №. 5-1. – C. 445-448.
7. Sattorova S., Nabieva S. The role of fine art in technology science //Scientific research results in pandemic conditions (COVID-19). – 2020. – T. 1. – №. 02. – C. 167-171.
8. Muhammedovich S. U. et al. Problems of Teaching Drawing at School //International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development. – T. 4. – №. 1. – C. 35-39.
9. Boymetov B. "Qalamtasvir". Darslik 1-qism. "Musiqqa nashriyoti"- Toshkent, 2006.
10. B. Boymetov, S. Abdirasilov, Chizmatasvir,-T., "G'ofurG'ulomnomidaginashrlyot-manbaajodiyuyi". 2004.
11. Bovmetov B. "Portret qalamtasviri". O'quv qo'llanma. Nizomiy nomidagi TDPU- Toshkent. 2002.
12. Tojiev B. "Qalamtasvir asoslarini o'rganish". - Toshkent. 2011.

13. 1.Khaydarovich, A. A., & Muhammedovich, S. U. (2022). THE ROLE OF RISHTON SCHOOL OF CULTURE IN THE DEVELOPMENT OF APPLIED ART ON THE BASIS OF NATIONAL AND MODERN TENDENCIES. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(05), 22-26.
14. 2.Абдуллаев, А. Х. (2019). FEATURES OF DRAWING ACTIVITIES BASED ON IMAGINATION AND MEMORY. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 1(3), 340-343.